

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

ACTUAL PROBLEMS OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

Гресь Н.М., д. філос.,
доцент кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет

Чевгуз А.В., студентка І курсу юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

У статті здійснено системний правовий аналіз сучасного стану захисту прав споживачів в Україні, зокрема в умовах післявоєнної відбудови держави та трансформації правової системи. Розглянуто ключові проблеми реалізації споживчих прав у межах чинного законодавства, а також виявлено причини неефективності існуючих механізмів. Проаналізовано положення базових нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про захист прав споживачів», встановлено наявні прогалини у правовому регулюванні.

З'ясовано, що формування ефективного механізму реалізації споживчих прав вимагає комплексного підходу, який включає гармонізацію національного законодавства з правом Європейського Союзу, удосконалення нормативного забезпечення господарської діяльності, впровадження системи досудового врегулювання спорів та компенсаційних механізмів. Окреслено необхідність посилення контролюючих функцій державних органів, підвищення рівня правової обізнаності споживачів.

Особливу увагу приділено зарубіжному досвіду правового захисту споживачів у період збройних конфліктів. На прикладах країн Близького Сходу, Сирії та колишньої Югославії показано, що за умов воєнного стану ключову роль у забезпеченні споживчих прав відіграють не лише державні органи, а й міжнародні інституції та громадські ініціативи. Підкреслено значення міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, у справі захисту цивільного населення як споживачів у надзвичайних обставинах.

Сформульовано висновок про необхідність розроблення державної політики щодо захисту прав споживачів як елементу забезпечення національної безпеки, особливо в умовах повоєнного відновлення. Акцентовано на важливості активної міжнародної співпраці України у правозахисній сфері, що має забезпечити адаптацію правової системи до європейських стандартів і сформувати стійку інституційну модель захисту прав споживачів.

Ключові слова: ринкові відносини, споживач, виробник, продавець, криза, якість, стандарти, правова освіта, товар нена належної якості.

The article provides a comprehensive legal analysis of the current state of consumer rights protection in Ukraine, particularly in the context of post-war reconstruction and the transformation of the national legal system. It examines the key challenges in the implementation of consumer rights within the framework of existing legislation and identifies the main causes of inefficiencies in the functioning of relevant mechanisms. The article analyzes the provisions of fundamental legal acts, including the Law of Ukraine «On Consumer Rights Protection», and reveals existing gaps in legal regulation.

It is established that the development of an effective mechanism for the implementation of consumer rights requires a comprehensive and systematic approach. This includes the harmonization of national legislation with European Union law, improvement of the regulatory framework for economic activity, the introduction of pre-trial dispute resolution mechanisms, and the establishment of compensation systems. The need to strengthen the supervisory functions of state authorities and to enhance the legal awareness of consumers is also emphasized.

Special attention is given to foreign experience in the legal protection of consumers during periods of armed conflict. Case studies from the Middle East, Syria, and the former Yugoslavia illustrate that under martial law, consumer rights are safeguarded not only by state institutions but also by international organizations and civil society initiatives. The significance of international humanitarian law, particularly the Geneva Conventions, is highlighted as a legal basis for protecting civilians—including consumers – under emergency conditions.

The study concludes that there is a pressing need to develop a coherent state policy on consumer rights protection as a critical component of national security, especially during the post-war recovery period. Emphasis is placed on the importance of Ukraine's active international cooperation in the field of human rights protection, aimed at aligning the domestic legal system with European standards and establishing a resilient institutional model for ensuring consumer rights.

Key words: market relations, consumer, producer, seller, crisis, quality, standards, legal education, goods of inadequate quality.

Процес побудови в Україні правової, демократичної, соціально орієнтованої держави, формування громадянського суспільства передбачає захист прав людини, в тому числі захисту прав споживачів, законних інтересів та задоволення потреб, що є основним завданням усіх демократичних перетворень, що відбуваються з моменту набуття Україною незалежності. Правовою держава може вважатися саме тоді, якщо вона не лише визнала природні права людини, але й забезпечила правовий режим неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина.

В Конституції України всебічне забезпечення прав і свобод людини проголошено найвищою соціальною цінністю [1]. На державному рівні наголошується, що одним з основних заходів забезпечення стабільності розвитку стандартів якості продукції та забезпечення ефективного захисту прав споживачів є формування ефективного державного регулювання та нагляду з урахуванням міжнародних принципів та стандартів. Одним із напрямів державного регулювання є захист прав споживачів. Однак на сьогодні на державному рівні відмічається відсутність

належного захисту прав споживачів. Вищезазначене й свідчить про актуальність дослідження особливостей захисту прав споживачів.

Стан дослідження. В юридичній літературі проблемі захисту прав споживачів присвячено велику кількість досліджень науковців і фахівців, таких як І.В. Апопій, О.С. Бурлака, Ю.В. Верхола, О.В. Дзера, В.М. Косак, І.О. Кисельова, В.В. Луць, М.М. Медончак, Л.Д. Менів, Г.С. Пілігрим, О.В. Старцев, Д.М. Федан, Є.О. Харитонов, Я.І. Шестопалова та багато інших, що дає змогу стверджувати, що в Україні вже є значна теоретична і практична база напрацювань, однак потребує ще значних доробок як теорії, так і практики у сфері захисту прав споживачів. Вищезазначені та інші науковці зробили значний внесок у дослідження окремих теоретичних аспектів захисту прав споживачів. Однак незважаючи на вагомий внесок до зазначеної проблематики, дослідження питань правового регулювання забезпечення захисту прав споживачів залишається відкритим для дискусій, що й зумовлює актуальність дослідження у цьому напрямі з метою удоскона-

лення належного регулювання правового інституту прав споживачів.

Актуальність дослідження захисту прав споживачів посилюється з недостатністю теоретичної розробленості, існуванням значної кількості дискусійних теоретичних і практичних питань щодо юридичної природи захисту прав споживачів.

Метою цього дослідження є з'ясування актуальних проблем захисту прав споживачів.

Визначена мета дослідження зумовила постановку і розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати стан захисту прав споживачів в Україні.
- розглянути правову основу та застосування відповідного законодавства в цих відносинах.
- навести причини й можливі шляхи вирішення проблем в Україні, з якими стикаються споживачі в Україні.
- висвітлити основні актуальні питання, проблеми та рекомендації щодо удосконалення механізмів захисту прав споживачів тощо.

Забезпечення пріоритету потреб споживачів у поєднанні з економічними інтересами підприємств є ключовим принципом ринкової економіки в демократичній державі. Ця держава має наполегливо працювати над укріпленням захисту прав споживачів на законодавчому рівні, гарантувати дієвий контроль за якістю та безпекою товарів, послуг та робіт, а також постійно вдосконалювати відповідне законодавство. Відсутність налагодженої державної системи контролю в цій сфері створює сприятливі умови для отримання незаконних конкурентних переваг нечесними підприємцями [2, с. 28].

Україна, що наближається до Європейського Союзу, потребує впровадження європейських вимог до якості продукції та гарантування ефективного захисту споживачів. У передових державах світу правам споживачів надається першочергове значення, адже саме вони є головними учасниками ринкових взаємин і відіграють ключову роль у процесі виробництва та покращенні якості товарів і послуг. Права споживачів у розвиненому суспільстві заслуговують на відповідний захист і охорону законодавчими актами різної юридичної сили та сфери дії. В Україні санкції до продавців та виробників неякісної продукції нерідко не дають жодного результату, і навіть після сплати штрафів вони продовжують становити загрозу для життя та здоров'я своїх клієнтів. З огляду на це, надзвичайно важливо, щоб кожен споживач був обізнаний з усіма можливими способами та інструментами захисту своїх прав.

Порушення прав споживачів, на жаль, стало болісною реальністю. В умовах економічних турбулентностей та криз у фінансовій системі, насичення українського споживчого ринку неякісними товарами, що вимагає введення суворих державних механізмів контролю та нагляду, це повністю підтверджує.

Україна була однією з перших на пострадянському просторі, яка ухвалила закон «Про захист прав споживачів». Але це не привело до підвищення рівня захисту прав споживачів до європейських стандартів. Окрім наявного законодавства, потрібно створити передумови для його дієвої реалізації та втілення в життя. Рівень правової обізнаності українських споживачів залишається низьким. Закон України «Про захист прав споживачів» [3] є, але не завжди цікавить споживачів, оскільки не завжди споживач знає, як скористатися своїми правами та захистити інтереси.

Державне впорядкування продовольчих ринків є одним з найважливіших обов'язків державного управління у світі. Така складність пояснюється чималою викликами, яким державна влада має приділяти підвищену увагу, враховуючи здоров'я та потреби споживачів, добробут тварин і рослин, а також фінансові інтереси суб'єктів продовольчого ринку на найбільшому ринку в будь-якій країні [4, с. 110].

У більшості країн держава здійснює контроль за безпекою та якістю харчових продуктів, запроваджуючи стандарти для здоров'я рослин, благополуччя тварин, безпеки та якості кормів і, звичайно ж, безпеки та якості самої їжі. Крім того, влада також встановлює вимоги до умов виробництва кормів і продуктів харчування, що визначаються як гігієнічні норми. Звісно, ці вимоги не можуть бути виконані без контролю за їхнім дотриманням. Тому держава повинна створити ефективну та функціональну систему керування усіма цими вимогами.

Насправді, права українських споживачів суттєво утискаються. Такий стан речей, по суті, спричинений кількома чинниками. Недосконалість нормативної бази в чинному законодавстві; корупція в органах державної влади, які відповідають за нагляд за виконанням законодавства про захист прав споживачів та його дотриманням; брак чітких та ефективних механізмів захисту прав споживачів; низький рівень інформаційно-просвітницької та правової освіти населення щодо роз'яснення правил та положень законодавства про захист прав споживачів і надання практичної допомоги споживачам у випадках порушень їхніх прав [5, с. 47; 6].

Розвиток ринкових взаємин зумовлює потребу в наповненні ринку багатоманітними товарами й послугами. Водночас цей процес, крім позитивних рис, неминує породжує негативні прояви, на кшталт збуту неякісних виробів та контрафактної продукції. З огляду на це, в сучасних умовах, коли розбудовується українська економіка, першочергового значення набуває правове врегулювання суспільних відносин, зокрема, захист прав споживачів – ключових суб'єктів ринкових взаємин. В епоху стрімкого розвитку торгівлі та економіки конче потрібні інструменти, які гарантуватимуть відповідальність виробників перед споживачами за якість продукції та її відповідність вимогам стандартів і технічних умов [7, с. 419]. Відтак, пильну увагу привертають питання захисту прав споживачів товарів, робіт, послуг, що традиційно вважаються цивільно-правовим інститутом, тож проблему захисту прав споживачів розглядають в рамках цивільного права. Найактуальнішими проблемами, з якими зустрічаються споживачі на українському ринку, є: відсутність системності в роботі органів державного контролю та брак обізнаності споживачів про наслідки їхньої діяльності; недостатня підтримка з боку контролюючих органів у сфері захисту прав споживачів; ймовірність шахрайства та фальсифікації певних товарів. Брак інформації для споживачів, що ускладнює правильний вибір товарів покупцями. З огляду на актуальність проблем, що постають, сьогодні, як ніколи, всі споживачі потребують державної підтримки та захисту від цих негативних явищ.

В останні роки в Україні намітилася чітка тенденція до посилення охорони прав споживачів. Відбувається ефективний контроль якості й безпеки товарів, усіх видів робіт і послуг, та вдосконалення актуального законодавства у цій галузі. Україною, як державою, та її урядом були розроблені й ухвалені законодавчі акти, які окреслюють ключові напрямки державної та соціальної політики в сфері захисту споживачів та подальшого розвитку цих сфер.

Суть цивільно-правового захисту прав та законних інтересів споживачів, в цілому, полягає у наданні їм можливості вчинення як фактичних, так і юридичних дій, спрямованих на захист власних порушених прав та інтересів. Важливим є також функціонування визначених законом державних органів та громадських об'єднань, що здійснюють діяльність задля запобігання правопорушенням, їх припинення та відновлення порушених прав.

Згідно з ч. 4 ст. 42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. Загальним законом, норми якого сьогодні регулюють відносини

щодо захисту прав споживачів, є Закон України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон в редакції 2005 р.). 10 червня 2023 року Верховна Рада України прийняла закон України № 3153-IX «Про захист прав споживачів», який набирає чинності через один рік з дня його опублікування (Закон опубліковано в газеті «Голос України» від 7 липня 2023 р.), але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 р. Однак, розбіжності у правовому регулюванні відносин стосовно захисту споживачьких прав та учасників цивільно-правових угод наразі потребують детального аналізу і розуміння, враховуючи взаємозв'язок положень нової редакції Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон у редакції 2023 р.) з нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [10, с. 123].

Новий Закон повністю замінює чинний в Україні Закон «Про захист прав споживачів» та суттєво змінює законодавство про захист прав споживачів в Україні. В цілому, новий закон заповнить прогалини в існуючому законодавстві та значно наблизить українське законодавство до права ЄС у відповідних сферах. Новий закон передбачає низку змін, найважливішими з яких є: детальне регулювання електронної комерції та створення електронного порталу покупця; оновлений перелік санкцій; оновлені положення щодо гарантійних зобов'язань; детальне регулювання недобросовісної комерційної практики; оновлені положення щодо придбання дефектних товарів; зміни у сфері застосування; доповнення понятійного та категоріального апарату; загальна оцінка та набуття чинності [11, с. 185].

Закон України «Про захист прав споживачів», спрямований в першу чергу на гармонізацію норм національного законодавства з європейськими стандартами та заповнення існуючих законодавчих прогалин. Серед ряду європейських документів законодавці взяли до уваги, зокрема, Директиви № 2011/83/ЄС (щодо прав споживачів), № 2019/771 (щодо договорів про продаж товарів) та № 2016/2102 (щодо доступності веб-сайтів публічного сектору).

Оскільки чинне законодавство у сфері захисту прав споживачів є досить застарілим (прийняте у 1991 році) та приймалося для встановлення загальних зобов'язань між виробником та споживачем, положення нового Закону більшою мірою пов'язані з цифровізацією суспільних процесів, враховуючи постійний технологічний розвиток. Передовсім Закон закріплює принципи здійснення захисту прав споживачів, що були розроблені на рівні ЄС, а також розширює права споживачів.

Загалом Закон є належним прикладом гармонізованого законодавства зі стандартами ЄС, адже положення містять належний механізм захисту споживачів та їх персональних даних від шахраїв, а також будь-яких недобросовісних практик. Це підтвердив і Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу, який визнав, що Закон не суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням України в сфері європейської інтеграції.

Забезпечення ефективного захисту прав споживачів досягається, по-перше, шляхом забезпечення виробництва і постачання в торговельну мережу якісної продукції, якісних робіт і послуг (щоб споживачі не стикалися з порушеннями своїх прав і, як наслідок, не потребували захисту); по-друге, шляхом забезпечення дотримання прав споживачів у торговельній мережі та сфері послуг; по-третє, шляхом регламентації порядку здійснення діяльності організацій у сфері обслуговування; по-четверте, шляхом надання пріоритету споживачам у відносинах з виробниками [12, с. 102].

Попри певне перетворення нормативно-правової бази, наявна система забезпечення прав та законних інтересів

споживачів товарів, робіт і послуг потребує змін з урахуванням глобальних та загальноєвропейських трендів у цих процесах та має бути адаптована у напрямі діджиталізації взаємин, що виникають між органами державного управління та споживачами. В державі необхідно розробити, затвердити на законодавчому рівні та впровадити Комплексну програму реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг на період 2023–2027 рр., як стратегічний документ, що окреслить пріоритети та завдання реформ у споживчій сфері з урахуванням наслідків війни на території країни та впливу світової фінансової кризи на національну економіку. Зміст програми має забезпечити координацію загальнодержавних дій у галузі забезпечення споживчої безпеки у сфері фінансових послуг на рівнях: окремих громадян, суб'єктів господарювання, галузей, секторів економіки, а також на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Законодавство у сфері споживчих правовідносин необхідно доповнити положеннями, яке надасть Держпродспоживслужбі повноваження звертатися до інтернет-провайдерів для обмеження доступу до веб-сайтів суб'єктів господарювання, які вдаються до нечесних бізнес-практик та порушують законодавство про захист прав споживачів. Окрім того, слід звільнити суб'єктів господарювання від зобов'язання формувати обмінний фонд товарів, а також запровадити можливість надання суб'єктами господарювання документів, що підтверджують гарантійні зобов'язання, в електронному форматі [2, с. 28].

У повоєнний період розбудова системи державних органів, що опікуються захистом прав споживачів в Україні, має базуватися на ретельно розробленій концепції, стратегії та програмі проведення комплексної політики. Важливо забезпечити наявність відповідних інституцій, а також ефективні інструменти та методи для реалізації цієї політики. Вона має охоплювати такі ключові аспекти: прискорення процесів адаптації національного законодавства у сфері захисту прав споживачів до стандартів та практики Європейського Союзу (створення громадських організацій із захисту споживачів, запровадження інституту омбудсмена, налагодження ефективного механізму досудового врегулювання скарг та спорів); удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав споживачів, зокрема, щодо обсягу та порядку обов'язкового розкриття інформації фінансовими та іншими установами; координація взаємодії між органами, що здійснюють державне регулювання споживчих послуг, та іншими центральними органами виконавчої влади; впровадження державного регулювання процедури оцінювання рівня дотримання прав споживачів; сприяння запровадженню системи компенсаційних механізмів на ринках фінансових послуг; реалізація державних цільових програм з підготовки фахівців у відповідній сфері; забезпечення інформування населення через засоби масової інформації про фінансові послуги, їх умови та можливі ризики для споживачів тощо.

Відповідна комплексна програма на найближчі роки має гарантувати втілення державної політики щодо споживачів. Вона виникає з необхідності враховувати наслідки війни на рідній землі, а також здобутий досвід та прояви світової фінансової кризи у національній економіці. Її мета – запровадити ефективні механізми для захисту від негативних наслідків та забезпечення надійного захисту прав споживачів.

Досвід зарубіжних країн під час воєнних конфліктів. Закордонний досвід оборони прав споживачів під час воєнних сутичок демонструє, що різні держави застосовують специфічні методи для забезпечення безпеки та оборони власних громадян в умовах екстремальних обставин. Одним із ключових моментів є дотримання міжнародних норм, зокрема приписів міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини, котрі скеровані на захист цивільного населення, зокрема спо-

живачів, від наслідків війни. Важливим інструментом оборони є Женевські конвенції та додатки до них, котрі зобов'язують сторони конфлікту гарантувати оборону цивільних, забезпечувати їм доступ до базових ресурсів, таких як харчі, вода та медичні послуги. Наприклад, у статтях Женевських конвенцій вказано, що цивільні особи не можуть піддаватися атакам і мають мати доступ до товарів, які є життєво необхідними. Водночас, міжнародне право також вимагає від воюючих сторін гарантувати безпеку та повагу до життя та гідності людей, зокрема споживачів, навіть в умовах окупації чи конфліктів. В окремих країнах, які зазнали військових конфліктів, створювалися спеціальні організації для оборони прав споживачів. Наприклад, на Близькому Сході, в умовах протистоянь, активізувалися громадські структури, які діяли на захист населення, відстоюючи їхні права на доступ до необхідних товарів і послуг. В Сирії, де вирував збройний конфлікт, ці організації стали ключовою ланкою взаємодії між споживачами та міжнародними структурами, які займалися доставкою гуманітарної допомоги. Скажімо, у колишній Югославії під час громадянської війни уряди окремих республік застосовували заходи для контролю цін на найважливіші товари та послуги, щоб уникнути спекуляцій та надати підтримку найбільш незахищеним групам населення. Подібні механізми були розроблені з урахуванням порад міжнародних організацій [13, с. 270].

Закордонний досвід показує, що під час воєнних дій, окрім державної підтримки, надзвичайно важливою є діяльність міжнародної спільноти та неурядових організацій. Вони здатні забезпечувати населення необхідним та захищати права споживачів. Цей досвід може бути корисним для покращення системи захисту прав споживачів в Україні, зокрема, через розширення співпраці з міжнародними організаціями та створення внутрішніх механізмів, що дозволять ефективніше відповідати на потреби воєнного часу.

Актуальність проблем захисту прав споживачів під час купівлі неякісних товарів беззаперечна. Хоча українське законодавство забезпечує споживачам чимало інструментів для захисту своїх прав у разі придбання товарів неналежної якості, втілити їх на практиці доволі важко, особливо зараз, в умовах воєнного стану. Попри те, що новий Закон України «Про захист прав споживачів» суттєво оновив систему захисту прав споживачів при купівлі товарів

неналежної якості та значно наблизився до стандартів Європейського Союзу, він не розв'язує усіх наявних проблем захисту прав споживачів під час купівлі товарів неналежної якості та не заповнює усі прогалини у правовому регулюванні. Тому є потреба у вдосконаленні правового регулювання захисту прав споживачів при купівлі товарів неналежної якості, врахуванні міжнародного досвіду, посиленні контролю за виконанням чинного законодавства та застосуванні суворих санкцій до порушників прав споживачів [14, с. 253].

Отже, хоча захист прав споживачів, безперечно, є важливим і необхідним для кожної країни, він є особливо актуальним для України. Хоча українське законодавство формально визнає широкий спектр повноважень щодо захисту законних прав та інтересів споживачів, однак реалізувати цей потенціал все ще досить складно. Тому існує потреба в удосконаленні законодавства, що регулює такі правовідносини, та пошуку нових шляхів їх реалізації. Внесення змін до Закону «Про захист прав споживачів» та вдосконалення механізмів захисту прав споживачів принесуть позитивні результати, якщо всі учасники правовідносин, що виникають, усвідомлять глибину проблеми.

Висновки. Розвиток ефективного механізму реалізації захисту прав споживачів відіграє велику роль у підтриманні економічного потенціалу відповідно до напрямків розвитку держави, закріплених чинним законодавством.

Вдосконалення законодавства щодо захисту прав споживачів в Україні, безумовно, є складним та багатограним процесом, який потребує вдосконалення системи економічного контролю в країні в цілому, підвищення кваліфікаційних вимог до суб'єктів господарювання, поліпшення нормативного та методичного забезпечення здійснення господарської діяльності тощо. Але лише в єдності та взаємодії ці та інші засоби матимуть змогу утворити дієву модель для побудови ефективної та стабільної системи захисту прав споживачів.

Підсумовуючи, також слід зазначити, що в умовах розвитку правової держави та громадянського суспільства вкрай необхідним є активна участь України в міжнародних відносинах з метою наближення до європейських стандартів правової системи, яке вимагає вдосконалення усіх існуючих процесів шляхом їх реформування, в тому числі гармонізації господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Бурлака О.С. Захист прав споживачів в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 3. С. 28–33.
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 30. Ст. 379.
4. Верхола Ю.В. Права споживача при придбанні товару належної якості [Текст]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 110–112.
5. Кисельова І.О., Біленко М.С. Захист прав споживачів при купівлі-продажу товарів неналежної якості. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Частина 1) (Бердянськ, 20-21 квітня 2017 р.)*. Бердянськ, 2017. С. 47–49.
6. Цивільне право України : [підручник] : у 2 т. / [кол. авторів] ; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів : «Новий світ – 2000», 2014. Т. 2. 2014. 428 с.
7. Носуля О.Є., Акмен В.О., Сорокіна С.В. Сучасні питання щодо захисту прав споживачів. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Харків, 2 листопада 2022 р.) Харків. 2022. С. 418–419.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (із змінами і доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
9. Стратегія фінансового сектору країни до 2025 року. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sektoru_ua.pdf.
10. Боднар Т.В. Захист прав споживачів: співвідношення норм ЦК України і спеціального законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 123–125.
11. Менів Л.Д. До питання захисту прав споживачів при придбанні продукції у суб'єктів електронної комерції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. Т. 1. С. 185–187.
12. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 44(1). С. 101–104.
13. Динюк А.А., Менів Л.Д. Удосконалення захисту прав споживачів в умовах дії воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія Право. Вип. 85. Ч. 1. С. 267–271.
14. Вербовий А.О., Менів Л.Д. Актуальні питання захисту прав споживачів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Вип. 85: ч. 1. С. 249–254.